

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου
*Από τη χώρα των κειμένων
στο βασίλειο της σκηνης*
Αθήνα, 26-30 Ιανουαρίου 2011

Επιμέλεια
Γωγώ Κ. Βαρζελιώτη

Στο πλαίσιο του εορτασμού
20 χρόνια Τμήμα Θεατρικών Σπουδών
Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΘΗΝΑ 2014

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ

Το θεατρικό έργο στην Ελλάδα: 1900-1940.
Από τον εκδοτικό χώρο στη σκηνή και τ' ανάπαλιν:
μια πρώτη επισκόπηση

Η συμπλήρωση είκοσι χρόνων από την ίδρυση του Τμ. Θεατρικών Σπουδών του Παν. Αθηνών και των δύο αδελφών Τμημάτων στα Πανεπιστήμια Θεσσαλονίκης και Πατρών που ακολούθησαν, μας παρέχει σήμερα την ευκαιρία ανασκόπησης της εικόνας της Ελληνικής Θεατρολογίας.¹

Και σε ό,τι αφορά την έκδοση αυτοτελών θεατρολογικών μελετών από μέλη ΔΕΠ των ανωτέρω τμημάτων, συμπεριλαμβανομένου και του νεότερου αντίστοιχου Τμήματος του Παν. Πελοποννήσου, καθώς και από επιστήμονες θεατρολόγους, διδάκτορες και μη, αλλά και από αποφοίτους των προπτυχιακών και των μεταπτυχιακών σπουδών των ανωτέρω πανεπιστημιακών τμημάτων, η μέχρι σήμερα συγκομιδή είναι πλουσιότατη. Το ίδιο ισχύει και σε ό,τι αφορά τη δημοσίευση επιστημονικών άρθρων σε έγκριτα περιοδικά, συλλογικούς τόμους και στις επιστημονικές επετηρίδες των ανωτέρω Τμημάτων,² καθώς και στα πρακτικά των πανελλήνιων και διεθνών θεατρολογικών συνεδρίων που έχουν μέχρι σήμερα πραγματοποιηθεί.³ Εκεί όμως όπου παρατηρείται ακόμα υστέρηση, είναι στην έκδοση συγκροτημένων εργαλείων έρευνας ως

-
- 1 Για μία πρόσφατη επισκόπηση της θεατρολογικής έρευνας στην Ελλάδα βλ. Χ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου «Η θεατρολογική έρευνα στην Ελλάδα τον 21ο αιώνα: Προβλήματα και προοπτικές». Στον τόμο: «*Συγκρότηση και συντονισμός του χώρου των βιβλιοθηκών των μουσείων και των αρχαίων τέχνης στην Ελλάδα: Αναζήτηση πολιτικής και πρακτικών συνεργασίας*»: 2ο Συνέδριο Βιβλιοθηκών Τέχνης, Αθήνα, 1-2 Φεβρ. 2008: *Πρακτικά*. Βιβλιοθήκη Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών, Αθήνα 2008, σσ. 99-107.
  - 2 *Παράβασις: Επιστημονικό Δελτίο Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών/Parabasis: Scientific Bulletin Department of Theatre Studies University of Athens* που εκδίδεται από το 1995 μέχρι σήμερα, *Επιστημονική Επιθεώρηση Τεχνών του Θεάματος* του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, τόμ. 1, Ναύπλιο 2009, *Σκηνή: Περιοδική έκδοση του Τμήματος Θεάτρου του ΑΠΘ* που άρχισε να εκδίδεται από το Φθινόπωρο 2010 (βλ. επίσης www.thea-auth.gr/skene/index.html) και *Λογείον: Περιοδικό για το Αρχαίο Θέατρο* του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών που άρχισε να εκδίδεται το 2012 (βλ. επίσης www.logeion.upatras.gr).
  - 3 *Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου «Το ελληνικό θέατρο από τον 17ο στον 20ό αιώνα»*. Αθήνα, 17-20 Δεκ. 1998. Επιμ. Ιωσήφ Βιβιλάκης. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Ergo, Αθήνα 2002, *Πρακτικά Β' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου «Σχέσεις του νεοελληνικού θεάτρου με το ευρωπαϊκό: Διαδικασίες πρόσληψης στην ιστορία της ελληνικής δραματολογίας από την Αναγέννηση ως σήμερα»*. Αθήνα, 18-21 Απρ. 2002. Επιμ. Κωνσταντίνος Γεωργακάκης. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Ergo, Αθήνα 2004, *First International Conference «Theatre and Theatre Studies in the 21st century», Athens, 28 Sept.-1 Oct. 2005: Proceedings*. Edited by Anna Tabaki and Walter Puchner. Ergo, Athens 2010, «*Παράδοση και εκσυγχρονισμός στο νεοελληνικό θέατρο από τις αρχές ως τη μεταπολεμική εποχή*»: *Πρακτικά του Γ' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου*, Ρέθυμνο, 23-26 Οκτ. 2008. Επιμ. Αντώνης Γλυτζουρής, Κωνσταντίνα Γεωργιάδη. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2010, «*Σκηνική πράξη στο μεταπολεμικό θέατρο: Συνέχειες και ρήξεις*»: *Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο αφιερωμένο στον Νικηφόρο Παπανδρέου*, Θεσσαλονίκη, Τμήμα Θεάτρου Α.Π.Θ. 30 Σεπτ. – 3 Οκτ. 2010 (πρακτικά υπό έκδοση), *Α' Πανελλήνιο Θεατρολογικό Συνέδριο «Το αρχαίο ελληνικό θέατρο και η πρόσληψή του»*, Πάτρα, 26-29 Μαΐου 2011, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Παν. Πατρών (πρακτικά υπό έκδοση).

προς την καταγραφή της θεατρικής, θεατρικής εργογραφίας, της παραστασιογραφίας⁴ και της

⁴ Μέχρι σήμερα η ελληνική παραστασιογραφία του 19ου αιώνα και του πρώτου μισού του 20ού αιώνα (1900 – 1940) έχει μερικώς καλυφθεί από τους καταλόγους παραστάσεων που περιλαμβάνονται σε διδακτορικές διατριβές, παλαιότερες και μη, οι οποίες έχουν υποστηριχθεί σε ελληνικά και ξένα πανεπιστημιακά ιδρύματα, και οι οποίες στην πλειονότητά τους έχουν εκδοθεί ως αυτοτελείς μονογραφίες.

Η γνώση μας για την ελληνική παραστασιογραφία του 19ου αιώνα στηρίζεται μέχρι τώρα στις κάτωθι διδακτορικές διατριβές που μνημονεύονται κατά χρονολογική σειρά: Σπύρου Ευαγγελάτου, *Ιστορία του θεάτρου εν Κεφαλληνία: 1600-1900*. Διδακτορική διατριβή ΕΚΠΑ, Φιλοσοφική Σχολή, Εν Αθήναις 1970, Χρυσοθέμιδος Σταματοπούλου-Βασιλάκου, *Το ελληνικό θέατρο στην Κωνσταντινούπολη το 19ο αιώνα*. Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα 1990 (έκδοση Νέος Κύκλος Κωνσταντινουπολιτών, Αθήνα 1994-1996, 2 τόμ.), Αικατερίνης Δεκούλου-Μελισσαροπούλου, *Η θεατρική κίνηση στον Πύργο της Ηλείας, με μία συμπληρωματική επισκόπηση της θεατρικής κίνησης στις περιφερειακές κωμοπόλεις της Ηλείας (1860-1941)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1996, Κωνσταντίνης Γεωργακάκη *Η θεατρική πολιτική κατά την Οθωνική περίοδο*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα 1997, Ανδρέας Δημητριάδης, *Ο Νικόλαος Λεκατσάς και η συμβολή του στην ανάπτυξη της υποκριτικής τέχνης στην Ελλάδα*. Διδακτορική διατριβή στη Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Κρήτης. Ρέθυμνο 1997 (έκδοση με τίτλο: *Σαϊζπηριστής, άρα περιτύπος: Ο ηθοποιός Νικόλαος Λεκατσάς και ο δύσβατος δρόμος της θεατρικής ανανέωσης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2006), Ευανθίας Στιβανάκη, *Θεατρική ζωή, κίνηση και δραστηριότητα στην Πάτρα από την απελευθέρωση της πόλης (1820) έως το τέλος του 19ου αιώνα*. Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα 1997 (έκδοση: *Περί τεχνών*, Πάτρα 2001), Μιχάλη Δήμου *Η θεατρική ζωή και κίνηση στην Ερμούπολη της Σύρου κατά το 19ο αιώνα (1826-1900)*. *Τάσεις, επιλογές και μεθοδεύσεις της θεατρικής ζωής*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 2001.

Το 2002 ο καθηγητής κ. Θόδωρος Χατζηπανταζής στο δεύτερο τόμο του πονήματός του *Από τον Νείλον μέχρι τον Δονάβειο* καταγράφει το σύνολο των επαγγελματικών παραστάσεων ελληνικών θιάσων στον ελληνικό και ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου την περίοδο 1828-1875, έργο που συνεχίζει να επεξεργάζεται για την ολοκλήρωσή του μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα και το οποίο αναμένεται να εκδοθεί προσεχώς. Την παραστασιογραφία του ίδιου αιώνα εμπλουτίζουν επίσης οι διατριβές που ακολουθούν: της Άνρας Ξεπαπαδάκου με τίτλο *Ο Πάυλος Κορρέο και το μελοδραματικό του έργο: 1829-1896*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα 2005, της Κωνσταντίνης Γεωργιάδη με τίτλο *Η συμβολή του Άγγελου Βλάχου στη διαμόρφωση του νεοελληνικού θεάτρου στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Φιλολογίας, τομέας Θεατρολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν. Κρήτης, Ρέθυμνο 2006, της Αλεξίας Αλτουβά *Το φαινόμενο του γυναικείου βεντετισμού τον 19ο αιώνα στην Ελλάδα* Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Παν. Αθηνών, Αθήνα, 2008 (υπό έκδοση στις εκδόσεις Ergo), της Ρέας Γρηγορίου με τίτλο *Ο Δημήτριος Κορομηλάς και το νεοελληνικό θέατρο την τελευταία 25ετία του 19ου αιώνα* αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεάτρου του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2009, της Αικ. Μπρεντάκου με τίτλο *Η θεατρική ζωή του Πειραιά: Από την πρώτη παράσταση έως το 1922*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2010 και του Κωνσταντίνου Σαμπάνη *Η όπερα στην Αθήνα κατά την οθωνική περίοδο 1833-1862, μέσα από δημοσιεύματα του τύπου και τους περιηγητές της εποχής*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα 2011. Στην καταγραφή της ελληνικής παραστασιογραφίας του πρώτου μισού του 20ού αιώνα (1900-1940) που ενδιαφέρει ιδιαίτερα την υπό έκδοση ελληνική βιβλιογραφία θεατρικών έργων, διαλόγων και μονολόγων έχουν συμβάλει οι παρακάτω διδακτορικές διατριβές: Ελίζας-Αννας Δελβερούδη με τίτλο *Le repertoire original présenté sur la scene athénienne 1901-1922*. Thèse de doctorat, Etudes Grecques – Etudes Néohelleniques, Université Paris IV, Paris 1982, του Αντώνη Γλυτζουρή με τίτλο *Η ανάδυση και η εδραίωση της τέχνης του σκηνοθέτη στο νεοελληνικό θέατρο*. Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Θεατρολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν. Κρήτης, Ρέθυμνο 1998, που εκδόθηκε με τίτλο *Η σκηνοθετική τέχνη στην Ελλάδα*, (1η έκδοση: Ελληνικά Γράμματα Αθήνα 2001, 2η έκδ.: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2011), Αρετής Βασιλείου, *Το δραματολόγιο των αθηναϊκών θιάσων πρόξας κατά τον μεσοπόλεμο*, Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Θεατρολογίας-Μουσικολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν. Κρήτης, Ρέθυμνο 2002 (έκδοση με τίτλο: *Εκσυγχρονισμός ή παράδοση: Το θέατρο πρόξας στην Αθήνα τον Μεσοπολέμο*. Μεταίχμιον. Αθήνα 2005), της Σοφίας Ιορδανίδου με τίτλο *Ο Πιραντέλλο στην Ελλάδα*. Διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2003 (έκδοση με τίτλο: *Το παιχνίδι των ρόλων: Η πρόσληψη του Πιραντέλλο στην Ελλάδα*, Ιανός Θεσσαλονίκη 2005), της Δήμητρας Καγγελάρη με τίτλο *Ελληνική σκηνή και θέατρο της ιστορίας: 1936-1944: Οι θεσμοί και οι μορφές*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεάτρου του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2003, της Γιούλης Πεζοπούλου *Το θέατρο*

θεατρολογικής παραγωγής⁵ στο σύνολό τους, ή σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους.

Εστιάζοντας στο πρώτο ζητούμενο, τη δραματουργική δηλ. εργογραφία, η καταγραφή των θεατρικών εκδόσεων σε ελληνική γλώσσα το 19ο αιώνα (πρωτότυπα και μεταφράσεις) έχει ήδη επιτευχθεί χάρις στις έγκριτες γενικές ελληνικές βιβλιογραφίες, την παλαιότερη τρίτομη των Γκίνη – Μέξα⁶ που καλύπτει την περίοδο 1800 – 1863 μαζί με τις προσθήκες⁷ που έχουν κατά

στην Κωνσταντινούπολη: 1900-1922, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Παν. Αθηνών, Αθήνα 2004, του Μανώλη Σειραγάκη με τίτλο *Το ελαφρό μουσικό θέατρο στην Αθήνα του Μεσοπολέμου: 1922-1940*, διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Παν. Αθηνών, Αθήνα 2005, (έκδοση: Καστανιώτης 2009, 2 τόμ.), της Αικατερίνης Διακουμπούλου με τίτλο *Το θέατρο των Ελλήνων στη Νέα Υόρκη από τα τέλη του 19ου αιώνα έως το 1940*, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου, Αθήνα 2007, της Θεοδώρας Μαυροπούλου με τίτλο *Οι παραστάσεις του Σαίξπηρ και οι κοινωνικές και εθνικές ζυμώσεις στην Ελλάδα: 1900-1950*, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2007, της Ελένης Γουλή με τίτλο *Ο Φώτος Πολίτης και το ελληνικό θέατρο*, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Παν. Αθηνών, Αθήνα 2008 και της Αικ. Καρρά με τίτλο *Ο Σπύρος Μελάς και το θέατρο της εποχής του: Συμβολή στη μελέτη της δραματουργίας του*, δημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Θεάτρου του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2010.

- 5 Η απουσία καταγραφής των μελετημάτων της Ελληνικής Θεατρολογίας, αυτοτελών και μη οδήγησε την τριμελή επιστημονική επιτροπή, με επικεφαλής τον καθηγητή Βάλτερ Πούχγερ, την υπογράφουσα και τον επίκουρο καθηγητή Γιώργο Πεφάνη στην κατάρτιση ερευνητικού προγράμματος με τίτλο «Έρευνα και σύνταξη βιβλιογραφίας της Ελληνικής Θεατρολογίας 1900-2005: Πηγές και επιστημονικές μελέτες» που υλοποιήθηκε από 2003-2007 στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προγράμματος «Πυθαγόρας». Η ερευνητική ομάδα του προγράμματος αποτελούμενη από τις θεατρολόγους Ελένη Γουλή, Ίλια Λακίδου, Ειρήνη Μουντράκη και Κωνσταντίνα Σταματογιαννάκη συγκρότησε βάση δεδομένων με 11.000 αναγραφές θεατρολογικών μελετημάτων (αυτοτελών και δημοσιευμένων σε σύμμεικτους τόμους και περιοδικά), που δίνουν ανάγλυφη την εικόνα της ελληνικής θεατρολογικής παραγωγής στο διάστημα των ετών 1900-2005.

Μέρος του συγκεντρωθέντος βιβλιογραφικού υλικού του προγράμματος αυτού στο οποίο επίσης συνέβαλαν επίσης οι θεατρολόγοι Αλεξία Αλτουβά και Βασιλική Μαντέλη έχει ήδη παρουσιαστεί στις παρακάτω δημοσιεύσεις: Βασιλική Μαντέλη «Ελληνική βιβλιογραφία για το αγγλόφωνο θέατρο: Μελέτες, άρθρα, αφιερώματα, συλλογικά έργα: 20ος αιώνας», *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμ. 34, 2002-2003, σσ. 359-377.

Χρυσοθέμις Σταματοπούλου-Βάλτερ Πούχγερ «Το νεοελληνικό θέατρο από το θάνατο του Γιάννη Σιδέρη έως σήμερα 1975-2003. Βιβλιογραφία αυτοτελών μελετών και άρθρων», *Παράβασις*, τόμ. 5, 2004, σσ. 295-361, Γιώργος Πεφάνης «Βιβλιογραφικές πηγές για την ελληνική δραματουργία της μεταπολεμικής περιόδου: 1950-2004», στον τόμο: *Κείμενα και νοήματα: Μελέτες και άρθρα για το θέατρο*, Σοκόλης, Αθήνα 2005, σσ. 153-212, Ελένη Γουλή «Συμβολή στην επτανησιακή θεατρική βιβλιογραφία», *Πόρφυρας*, αρ. 114, Ιαν.-Μάρτ. 2005, σσ. 765-782, Ίλια Λακίδου, Ελένη Γουλή, Ειρήνη Μουντράκη «Ο θεωρητικός λόγος της σκηνικής πράξης: Θεατρολογική βιβλιογραφία αυτοτελών εκδόσεων 1900-2005», *Παράβασις*, τόμ. 7, 2006, σσ. 405-438, Κωνσταντίνα Σταματογιαννάκη «Το νεοελληνικό θέατρο 1900-1950: Γενική ιστορία – Δραματουργία», *Παράβασις*, τόμ. 8, 2007, σσ. 437-473, Βάλτερ Πούχγερ «Σύντομη αναλυτική βιβλιογραφία του ελληνικού θεάτρου οκτιών: 1977-2007». Επιμ. Χ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου *Παράβασις*, τόμ. 9, 2009, σσ. 425-497. Όλο το βιβλιογραφικό υλικό βρίσκεται υπό επεξεργασία, η τελική παρουσίαση του οποίου ελπίζουμε σύντομα να ολοκληρωθεί και να εκδοθεί προσεχώς.

- 6 Δημήτριος Γκίνης και Βαλέριος Μέξας, *Ελληνική βιβλιογραφία 1800-1863: Αναγραφή των κατά την χρονική ταύτην περιόδον οπουδήποτε ελληνιστί εκδοθέντων βιβλίων και εντύπων εν γένει μετά πίνακος των εφημερίδων και περιοδικών της περιόδου ταύτης*. Ακαδημία Αθηνών, Εν Αθήναις 1939-1957, 3 τόμ., βλ. επίσης Φίλιππος Ηλιού, *Ελληνική βιβλιογραφία του 19ου αιώνα: Βιβλία, φυλλάδια*. Τόμ. Α': 1801-1818. ΕΛΙΑ, Αθήνα 1997 και τόμ. Β': 1819-1832, ΜΙΕΤ, Μουσείο Μπενάκη, ΕΛΙΑ, Αθήνα 2011.
- 7 Βλ. περιοδικά *Ερασιστής*, *Θησαυρίσματα*, *Παρνασσός*, επίσης τη σειρά «Τετράδια Εργασίας» του ΕΙΕ/ΚΝΕ καθώς και τις αυτοτελείς εκδόσεις Έλλης Δρούλια – Μητράκου, *Τα μονόφυλλα του ΕΛΙΑ: 1800-1863: Βιβλιογραφική Παρουσίαση*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1989 και Θωμά Παπαδόπουλου, *Ελληνική βιβλιογραφία 1544-1863: Προσθήκες, συμπληρώσεις*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1992.

καιρούς δημοσιευτεί, την τρίτομη *Ιονική βιβλιογραφία* του Θωμά Παπαδόπουλου⁸ και την πρόσφατη, επίσης, τρίτομη *Ελληνική βιβλιογραφία* των Φιλ. Ηλιού και Π. Πολέμη⁹ για την περίοδο 1864-1900, αλλά και χάρις στις ειδικές βιβλιογραφίες της Γ. Λαδογιάννη – Τζούφη¹⁰ και του Κων/νου Κασίνη.¹¹ Στις ειδικές αυτές βιβλιογραφίες συμπληρωματική συμβολή με μικρότερες σε έκταση βιβλιογραφίες, έχει ήδη καταθέσει και η υπογράφουσα για τα μονόπρακτα έργα του 19ου αιώνα¹² και για τις θεατρικές εκδόσεις στη Σμύρνη.¹³

Έτσι με πολύ κόπο και με μεγάλη καθυστέρηση φθάσαμε στις αρχές του 21ου αιώνα για να έχουμε στη διάθεσή μας ένα πανόραμα των θεατρικών εκδόσεων του 19ου αιώνα σε ελληνική γλώσσα, αλλά μόνο όσον αφορά τις αυτοτελείς εκδόσεις για τις οποίες έγινε πρόσφατα μία πρώτη απόπειρα ποσοτικής εκτίμησης ανά έτος σε σχέση με τη συνολική εκδοτική παραγωγή, επίσης ανά πόλη σε σχέση με το σύνολο της θεατρικής εκδοτικής παραγωγής και με το είδος του θεατρικού έργου (τραγωδία, δράμα, κωμωδία, κ.ά.).¹⁴

Αντίθετα δεν έχει ακόμα αποκαλυφθεί ο αριθμός των θεατρικών έργων που έχουν δημοσιευτεί στον ελληνικό τύπο της εποχής (εφημερίδες και περιοδικά) καθώς και στα πολυάριθμα ημερολόγια, αριθμός που δεν πρέπει να θεωρείται αμελητέος. Ας σημειωθεί ότι μέχρι σήμερα η πληροφόρηση για τις δημοσιεύσεις θεατρικών έργων στον περιοδικό τύπο του 19ου αιώνα ικανοποιείται μόνο από τις λιγοστές ευρετηριάσεις περιοδικών που έχουν εκδοθεί,¹⁵ καθώς και

-
- 8 Θωμάς Παπαδόπουλος, *Ιονική βιβλιογραφία/Bibliographie Ioniennē: 16ος-19ος αιώνας. Ανακατάταξη-Προσθήκες-Βιβλιοθήκες*. Τόμ. Β: 1851-1880, τόμ. Γ: 1881-1900. Αθήνα, 2000-2002.
- 9 Φίλιππος Ηλιού και Πόπη Πολέμη, *Ελληνική Βιβλιογραφία 1864-1900: Συνοπτική αναγραφή*. ΕΛΙΑ, Βιβλιολογικό Εργαστήριο «Φίλιππος Ηλιού», Αθήνα 2006, 4 τόμ. Σχετικά με τη βιβλιογραφία της περιόδου αυτής, είχε προηγηθεί ο τόμος της Πόπης Πολέμη, *Η βιβλιοθήκη του ΕΛΙΑ: Ελληνικά βιβλία 1864-1900: Πρώτη καταγραφή*. ΕΛΙΑ, Αθήνα 1990.
- 10 Γεωργία Λαδογιάννη-Τζούφη. *Αρχές του νεοελληνικού θεάτρου: Βιβλιογραφία των εντύπων εκδόσεων 1637-1879*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Ιωάννινα 1982. Βλ. επίσης νεότερη έκδοση «Δρόμωνα», Αθήνα 1996.
- 11 Κωνσταντίνος Κασίνης, *Βιβλιογραφία των ελληνικών μεταφράσεων της ξένης λογοτεχνίας ΙΘ'-Κ' αιώνα: Αυτοτελείς εκδόσεις*. Τόμ. Α': 1801-1900. Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήνα 2006.
- 12 Χρυσ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου, «Ελληνική βιβλιογραφία μονόπρακτων έργων του 19ου αιώνα», *Παράβασις*, τόμ. 4, 2002, σσ. 87-220.
- 13 Της ίδιας «Κατάλογος θεατρικών έργων στη Σμύρνη 1800-1922: Πρωτότυπα - Μεταφράσεις» στον τόμο: *Το θέατρο στην καθ' ημάς Ανατολή: Κωνσταντινούπολη-Σμύρνη*. Πολύτροπον, Αθήνα 2006, σσ. 297-364.
- 14 Βλ. Βάλτερ Πούχχερ/Χρυσ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου, «Βιβλιογραφικές ασκήσεις στην ελληνική δραματουργία, πρωτότυπη και μεταφρασμένη, του 19ου αιώνα (1864-1900): Οι αυτοτελείς εκδόσεις», *Παράβασις*, τόμ. 10, 2010 σσ. 309-375.
- 15 Για ευρετήρια περιοδικών του 19ου αιώνα βλ. ενδεικτικά: Ι. Δ. Μπουγάτσος, *Το «Αττικόν Ημερολόγιο» του Ειρηναίου Κ. Ασωπίου [Ευρετήριο]*. Αθήνα 1978. Ευγενία Κεφαλληναίου «*Ιόνιος Ανθολογία (Ιαν. 1834 – Ιαν. 1835)*» *Επετηρίς Ιδρύματος Νεοελληνικών Σπουδών*, τόμ. 2, 1981-1982, σ.σ. 273-294. Μάρθα Καρπόζηλου. *Αφιερώματα περιοδικών: Συμβολή στην καταγραφή τους: 1880-1980*. ΕΛΙΑ, Αθήνα, 1982, Αγγελική Παναγιωτοπούλου-Γαβαθά, Ρωξάνη Αργυροπούλου, Άννα Ταμπάκη. *Τα ελληνικά προεπαναστατικά περιοδικά: Ευρετήριο ΕΙΕ/ΚΝΕ*, Αθήνα 1971, Μάρθα Καρπόζηλου, *Ελληνικός νεανικός τύπος (1830-1914): Καταγραφή*. Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, της ίδιας, *Τα ελληνικά οικογενειακά φιλολογικά περιοδικά: 1847-1900*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1991, Μαρία Αντωνίου-Τίλιου, *Το περιοδικό «Τέχνη» (1898-1899): Συμβολή στη μελέτη της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ιωάννινα, 1989, Κωστής Δανόπουλος και Λίτσα Χατζοπούλου. «*Η Εντέρηνη*»: 1847-1955. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1997, Μάρθα Καρπόζηλου, *Τέχνη αφιερώματα των ελληνικών περιοδικών: 1879-1997*. Τυπωθήτω, Αθήνα 1999, *Συγκεντρωτικό ευρετήριο περιεχομένων παιδαγωγικών περιοδικών: 1831-1991*. Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Αθήνα 2004, *Ευρετήρια των περιοδικών «Αθήναιον» (1872-1881) και «Φιλίστωρ» (1861-1863)*. Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, Αθήνα 1992, Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Παιδαγωγικά περιοδικά στην Ελλάδα*

από τα αποτελέσματα ερευνητικών προγραμμάτων που έχουν ολοκληρωθεί όπως του προγράμματος ΠΕΝΕΔ 484 με θέμα «Η αναζήτηση της εθνικής φυσιογνωμίας μέσα από ξενόγλωσσα κείμενα: Ερμηνείες και πολιτισμικές δεκτικότητες του νεότερου Ελληνισμού (Μεταφράσεις, Περιηγητικά κείμενα του 19ου αι.)» (1995-1997),¹⁶ τη βιβλιογραφική μελέτη του Λευτέρη Παπαλεοντίου *Λογοτεχνικές μεταφράσεις του μείζονος Ελληνισμού: Μικρασία, Κύπρος, Αίγυπτος: 1880-1930* (Θεσ/νίκη 1998), καθώς και του ερευνητικού έργου του ΕΙΕ/ΚΝΕ «Νεοελληνικές μεταφράσεις: 15ος-19ος αιώνας» που λειτουργεί από το 2000 με επιστημονική υπεύθυνο τη συνάδελφο Άννα Ταμπάκη.¹⁷

Τη χρόνια αυτή υστέρηση έρχεται τώρα να καλύψει το ερευνητικό πρόγραμμα «Χρυσάλλις» με επιστημονική υπεύθυνη την καθηγήτρια κ. Άννα Ταμπάκη το οποίο με τίτλο «Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις και διαμόρφωση του Εθνικού Χαρακτήρα στον περιοδικό τύπο του 19ου αιώνα», έχει συμπεριλάβει την καταγραφή αυτή ως έναν από τους στόχους του.¹⁸ Εδώ βεβαίως πρέπει να μνημονεύσουμε και τη συστηματική αποδελτίωση του τύπου του 19ου που έχει πραγματοποιηθεί στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών στο Ρέθυμνο στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος για την Ιστορία του Νεοελληνικού Θεάτρου που διευθύνει ο ομότιμος σήμερα καθηγητής κ. Θόδωρος Χατζηπανταζής.¹⁹

Και εάν το ruzzle της εκδεδομένης θεατρικής παραγωγής του 19ου αιώνα φαίνεται να βαίνει προς συμπλήρωση, η αντίστοιχη καταγραφή της για τον 20ό αιώνα είναι ελλιπέστατη. Η απουσία αξιόπιστης ελληνικής εθνικής βιβλιογραφίας για μεγάλες χρονικές περιόδους του 20ού αιώνα έχει επιφέρει μεγάλη καθυστέρηση σε επιμέρους επιστήμες και προσκόμματα στο έργο των ερευνητών. Έτσι, όσον αφορά την καταγραφή αυτοτελών εκδόσεων θεατρικών έργων σε ελληνική γλώσσα μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στηριζόμαστε ακόμη στις φιλότιμες μεν, αλλά αριθμητικά λίαν περιορισμένες καταγραφές του Νικ. Πολίτη²⁰ για την περίοδο 1907-1920 και της *Ελληνικής Βιβλιογραφίας* των ετών 1931-1939 που εκδόθηκαν από την Εθνική Βιβλιοθήκη (1934-1940)²¹ με επιμέλεια του διευθυντή της, Νικίου Βέρτη. Η τελευταία αποτε-

κατά τον 19ο αιώνα: Παρουσίαση και περιεχόμενα. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2005.

16 Βλ. Αρχείο μεταφράσεων σε περιοδικά της περιόδου 1811-1847. Περιλαμβάνει 2074 δελτία σε ηλεκτρονική μορφή και είναι επισκέψιμο.

17 Βλ. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Υποδομές Τεκμηρίωσης. Β. Ψηφιακές Συλλογές Νεοελληνικής Γραμματείας και Ιστορίας. Β 10 Νεοελληνικές μεταφράσεις (www.eie.gr/nhrf/institutes/inr/document-proj-gr.html).

18 Η χρηματοδότηση του ερευνητικού έργου «Χρυσάλλις» εγκρίθηκε στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος «Θαλής» και η υλοποίησή του άρχισε τον Φεβρ. του 2012.

19 Βλ. Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών. Ερευνητικός τομέας «Ιστορία Θεάτρου-Ιστορία του Νεοελληνικού Θεάτρου» (βλ. www.ims.forth.gr/project.php).

20 Νικόλαος Πολίτης, *Ελληνική βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν Ελλάδι ή υπό Ελλήνων αλλαχού εκδοθέντων βιβλίων από τον έτος 1907*. Τυπ. Π. Δ. Σακελλαρίου. Εν Αθήναις 1909, του ιδίου, *Ελληνική βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν Ελλάδι ή υπό Ελλήνων αλλαχού εκδοθέντων βιβλίων από τον έτος 1907*. Τόμ. Β΄. Τυπ. Π. Δ. Σακελλαρίου, Εν Αθήναις 1911, του ιδίου, *Ελληνική βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν Ελλάδι ή υπό Ελλήνων αλλαχού εκδοθέντων βιβλίων*. Τόμ. Γ΄: 1911-1920. Τύποις «Σφενδόνης», Εν Αθήναις 1927.

21 *Ελληνική βιβλιογραφία: Ετήσιον δημοσίευμα της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, αρ. 1, 1931. Τύποις Εθνικού Τυπογραφείου, Εν Αθήναις 1934, *Ελληνική Βιβλιογραφία: Ετήσιον δημοσίευμα, τεύχ. 2ον: 1932*. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη, πρόλογος Γ. Χαριτάκη. Τυπογραφείον «Εστία», Εν Αθήναις 1935. *Ελληνική Βιβλιογραφία: Ετήσιον δημοσίευμα, τεύχ. 3ον: 1933*. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη, πρόλογος Γ. Χαριτάκη Τύποις «Πυρσού», Εν Αθήναις 1935, *Ελληνική Βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*. Έτος 1930. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη. Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Εν Αθήναις 1936 (Γενικόν Συμβούλιον Βιβλιοθηκών της Ελλάδος, αρ. 9), *Ελληνική Βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη και της Βουλής κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων. Συμπληρωματικόν τεύχος των ετών 1930-1934*. Επιμ. Γεωργίου Ν. Γιακουμέλου. Εκ του

λεί μία αξιόλογη προσπάθεια συγκρότησης τρέχουσας, για την εποχή της, Ελληνικής Εθνικής Βιβλιογραφίας που διέκοψε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος και που χρειάστηκαν πενήντα χρόνια να λάβει πάλι σάρκα και οστά, το 1989 με την έκδοση του πρώτου τόμου της μεταπολεμικής Εθνικής Ελληνικής Βιβλιογραφίας από τον ίδιο φορέα.

Σήμερα βέβαια η εικόνα της θεατρικής εκδοτικής παραγωγής συμπληρώνεται μέσα από την ηλεκτρονική καταγραφή των καταλόγων διαφόρων βιβλιοθηκών σε πανελλήνια δίκτυα²² (δίκτυο Πανεπιστημιακών,²³ Δημοσίων, Δημοτικών και Σχολικών Βιβλιοθηκών²⁴) καθώς και των μεγάλων βιβλιοθηκών (Εθνικής Βιβλιοθήκης,²⁵ Βιβλιοθήκης της Βουλής,²⁶ Γενναδείου Βιβλιοθήκης,²⁷ ΕΛΙΑ²⁸) και των ερευνητικών κέντρων,²⁹ καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια χάρις στην ενίσχυση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων (ΕΠΕΑΕΚ) με θετικά αποτελέσματα όσον αφορά την ποσότητα της βιβλιογραφικής ενημέρωσης, αφού καταχωρίστηκε ηλεκτρονικά μεγάλος αριθμός βιβλίων, συχνά ακατάγραφων μέχρι τότε. Από την άλλη ο περιορισμένος χρόνος υλοποίησης όλων αυτών των προγραμμάτων και η απειρία ορισμένων βιβλιοθηκονόμων που ανέλαβαν τη διεκπεραίωση αυτού του έργου έχει συχνά ως αποτέλεσμα τον εντοπισμό ατελειών και λαθών τόσο όσον αφορά στην καταλογογράφηση των έργων, όσο και στην ορθή διατύπωση των θεματικών επικεφαλίδων (λέξεων-κλειδίων).

Το κενό της Ελληνικής Εθνικής Βιβλιογραφίας των ετών 1901-1907, χρονολογία που αρχίζει η βιβλιογραφία του Νικ. Πολίτη (1907-1920) και της αβιβλιογράφητης περιόδου 1921-1930, καθώς και ευρύτερα η βιβλιογραφική αναψηλάφηση όλης της χρονικής περιόδου μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επιχειρεί να καλύψει το ερευνητικό πρόγραμμα «Σύνταξη ελληνικής βιβλιογραφίας θεατρικών έργων: 1900-1940» με επιστημονική υπεύθυνη την υπογράφοσα, και συνεργάτες τους θεατρολόγους Πέτρο Βραχιώτη και Αικατερίνη Διακουμοπούλου και τους βιβλιοθηκονόμους Μιχάλη Βγόντζα, Αγγελική Γαλανοπούλου και Μαρία Λουμπάκη.

Τα πρώτα αποτελέσματα του έργου αυτού παρουσιάζονται στο παρόν συνέδριο, μετά από μία επίπονη προσπάθεια δέκα χρόνων.

Πρόκειται για μία ειδική, θεματική βιβλιογραφία που στοχεύει στον εντοπισμό και την

Εθνικού Τυπογραφείου, Εν Αθήναις 1937. *Συμπληρωματικόν τεύχος 1935*. Εν Αθήναις, 1936. *Συμπληρωματικόν τεύχος 1936*. Εν Αθήναις, 1938. *Συμπληρωματικόν τεύχος 1937*. Εν Αθήναις, 1938, *Ελληνική Βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*, τεύχ. 4ον: 1934. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη. Τύποις «Πυρσού», Εν Αθήναις 1936, *Ελληνική Βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*, τεύχ. 5ον: 1935. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη. Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1938. *Ελληνική Βιβλιογραφία: Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*, τεύχ. 6ον: 1936. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη. Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1938. *Ελληνική Βιβλιογραφία. Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*, τεύχ. 7ον: 1937, επιμέλεια Νικίου Α. Βέρτη. Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1938, *Ελληνική Βιβλιογραφία. Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*, τεύχ. 8ον: 1938. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη. Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1939, *Ελληνική Βιβλιογραφία. Κατάλογος των εν τη Εθνική Βιβλιοθήκη κατά νόμον κατατεθειμένων αντιτύπων*, τεύχ. 9ον: 1939. Επιμ. Νικίου Α. Βέρτη. Τυπογραφείον Σ. Κ. Βλαστού, Εν Αθήναις 1940.

22 Βλ. Συλλογικός Κατάλογος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (www.unioncatalog.gr).

23 Βλ. Ζέφυρος (<http://zephyrus.lib.uoc.gr>).

24 Βλ. Συλλογικός Κατάλογος Δημοσίων Βιβλιοθηκών (<http://argo.ekt.gr>).

25 Βλ. www.nlg.gr

26 Βλ. www.catalog-parliament.gr

27 Βλ. www.ascga.edu.gr

28 Βλ. www.elia.org.gr

29 Βλ. ΕΚΤ-Αργώ (<http://argo.ekt.gr>)

καταγραφή όλων των θεατρικών έργων που εκδόθηκαν ή δημοσιεύτηκαν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Έτσι πέραν των αυτοτελών εκδόσεων έχουν συμπεριληφθεί και δημοσιεύσεις θεατρικών έργων στον περιοδικό τύπο³⁰ της περιόδου που έχει συστηματικά αποδελτιωθεί, καθώς και στα ημερολόγια, εργασία που όμως δεν έχει ακόμη πλήρως ολοκληρωθεί.

Κατ' εξαίρεση στη βιβλιογραφία αυτή έχουν περιληφθεί και θεατρικά έργα σε χειρόγραφο ή δακτυλόγραφο μορφή, παρά το γεγονός, ότι δεν έχουν εκδοθεί, με το σκεπτικό ότι ζητούμενο της βιβλιογραφίας αυτής είναι να είναι χρηστική και να αποτελέσει εργαλείο έρευνας για το μελετητή της περιόδου. Έτσι έχουν συμπεριληφθεί μη εκδεδομένα θεατρικά έργα που βρίσκονται στη Θεατρική Βιβλιοθήκη, στο Αρχείο του Εθνικού Θεάτρου, στο ΕΛΙΑ, στην Εθνική Βιβλιοθήκη, καθώς και σε ιδιωτικές συλλογές.

Έχει γίνει προσπάθεια να περιληφθούν όλα τα είδη της θεατρικής γραφής (πολύπρακτο, μονόπρακτο, θεατρικός ή θεατρόμορφος διάλογος, μονόλογος) σε όλες τις εκφάνσεις τους (πρόζα, λυρικό θέατρο, επιθεώρηση, παιδικό-σχολικό θέατρο και θέατρο σκιών). Το μόνο είδος που έχει εξαιρεθεί είναι οι εκδόσεις και οι νεοελληνικές μεταφράσεις θεατρικών έργων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, αφ' ενός γιατί υπάρχει ήδη η βιβλιογραφία των Οικονόμου – Αγγελινάρα,³¹ αλλά και γενικά επειδή η πρόσληψη του αρχαίου δράματος αποτελεί ήδη αντικείμενο άλλων ερευνητικών προγραμμάτων και δικτύων.

Η βιβλιογράφιση των θεατρικών έργων γίνεται χρονολογικά κατά έτος και εσωτερικά σε κάθε χρονιά χωρίζεται σε δύο μεγάλες ενότητες: Α' Ελληνικό Θέατρο και Β' Ξένο Θέατρο. Στην πρώτη ενότητα περιλαμβάνονται τα πρωτότυπα ελληνικά έργα τα οποία ταξινομούνται αλφαβητικά σύμφωνα με το επώνυμο του συγγραφέα. Στη δεύτερη ενότητα περιλαμβάνονται οι μεταφράσεις της παγκόσμιας δραματουργίας στην ελληνική γλώσσα. Εδώ το υλικό χωρίζεται σε υποενότητες (βλ. αγγλικό, αμερικάνικο, βελγικό, γαλλικό, γερμανικό, θέατρο κ.ο.κ.), όπου καταχωρίζονται τα έργα ανάλογα με τη χώρα καταγωγής του συγγραφέα και τη γλώσσα που γράφτηκε το έργο στο πρωτότυπο.

Οι πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζουν με τρόπο διανυγή και εύληπτο συνολικά ορισμένα πρώτα συμπεράσματα από τη μελέτη των 4.045 αναγραφών θεατρικών έργων σε ελληνική γλώσσα που είχαν συγκεντρωθεί μέχρι τον Οκτώβριο 2010 και αφορούν σε θεατρικές εκδόσεις, αυτοτελείς και μη, της περιόδου 1900-1940.

Πίνακας 1: Τύποι αναγραφών

Αυτοτελείς έκδοση

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ / ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ. *Τίτλος: Υπότιτλος.* Μεταφραστής, Επιμελητής, Πρόλογος. Αριθμός έκδοσης. Τόπος: Εκδότης, χρονολογία έκδοσης. Σελίδες (Σειρά).

Τίτλος πρωτοτύπου:

Σημειώσεις

Στοιχεία πρώτης παράστασης του έργου στην Ελλάδα ή το εξωτερικό.

Βιβλιογραφίες όπου ήδη μνημονεύεται η αναγραφή.

30 Έχουν αποδελτιωθεί 200 τίτλοι ελληνικών περιοδικών λόγου και τέχνης. Εξ αυτών σε 170 τίτλους περιοδικών έχουν εντοπιστεί δημοσιευμένα θεατρικά έργα και θεατρόμορφα κείμενα.

31 Βλ. Οικονόμου Γεώργιος και Αγγελινάρας Γεώργιος. *Βιβλιογραφία εμμέτρων νεοελληνικών μεταφράσεων της αρχαίας ελληνικής δραματικής ποιήσεως*, Αθήναι, 1973.

Συντομογραφίες βιβλιοθηκών όπου το έργο έχει εντοπιστεί.

Δημοσίευση σε περιοδικό

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ / ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ.

Τίτλος: Υπότιτλος. Μεταφραστής. «Τίτλος Περιοδικού», αρ. τεύχους, χρονολογία έκδοσης του, σελίδες (σσ. _ _)

Τίτλος πρωτοτύπου:

Σημειώσεις

Στοιχεία πρώτης παράστασης στην Ελλάδα ή το εξωτερικό

Βιβλιογραφίες όπου ήδη μνημονεύεται η αναγραφή

Συντομογραφίες βιβλιοθηκών όπου υπάρχει το περιοδικό.

Πίνακας 2: Συνολικές αναγραφές ανά έτος

ΕΤΟΣ	ΑΝΑΓΡΑΦΕΣ	% (1900-1940)
1900	52	1,28
1901	86	2,12
1902	63	1,55
1903	138	3,40
1904	60	1,48
1905	84	2,07
1906	51	1,30
1907	52	1,28
1908	93	2,29
1909	162	4,02
1910	108	2,66
1911	81	1,99
1912	108	2,63
1913	54	1,33
1914	64	1,57
1915	78	1,92
1916	102	2,51
1917	72	1,77
1918	37	0,91
1919	51	1,25
1920	92	2,14
1921	81	1,87
1922	71	1,75
1923	78	1,92
1924	144	3,57
1925	136	3,35

1926	114	2,81
1927	127	3,13
1928	90	2,22
1929	133	3,28
1930	237	5,84
1931	145	3,57
1932	118	2,91
1933	118	2,91
1934	96	2,36
1935	971	2,46
1936	93	2,29
1937	134	3,30
1938	142	3,72
1939	154	3,87
1940	19	1,35

Σύνολο: 4045

Πίνακας 3: Σύνολο αναγραφών ανά πόλη της ελληνικής επικρατείας

ΠΕΡΙΟΧΗ		
Αττική	1579	Αθήνα (1573), Πειραιάς (5), Λουτράκι (1)
Εύβοια	1	Χαλκίδα (1)
Στερεά Ελλάδα	3	Μεσολόγγι (1), Λαμία (1), Ναύπακτος (1)
Πελοπόννησος	16	Πάτρα (12), Σπάρτη (1), Καλαμάτα (1), Πύργος (1), Τρίπολις (1)
Ιόνια Νησιά	48	Κέρκυρα (32), Κεφαλονιά (8), Ζάκυνθος (7), Λευκάδα (1)
Ήπειρος	4	Ιωάννινα (3), Άρτα (1)
Θεσσαλία	3	Τρίκαλα (2), Βόλος (1)
Μακεδονία	19	Θεσσαλονίκη (10), Δράμα (5), Σέρρες (1), Κοζάνη (1), Καστοριά (1) Κατερίνη (1)
Θράκη	3	Αλεξανδρούπολη (1), Κομοτηνή (1), Ξάνθη (1)
Νήσια του Αιγαίου	41	Σάμος (24), Μυτιλήνη (15), Χίος (1), Κως (1)
Κρήτη	16	Χανιά (8), Ηράκλειο (7), Ρέθυμνο (1)

Πίνακας 4: Σύνολο αναγραφών σε χώρες του εξωτερικού

ΧΩΡΕΣ		
Κύπρος	45	
Τουρκία	164	Κ/πολη (120), Σμύρνη (42), Τραπεζούντα 1, Καρς (1)
Αίγυπτος	245	Αλεξάνδρεια (202), Κάιρο (42), Πορτ Σαΐδ (1)
Ρωσία	11	Αχαλτζίχ (2), Αρταβάν (1), Βατούμ (1), Σοχούμ (2), Κρασνοντάρ (1), Νοβοροσίσκ (1), Μαριούπολη (1), Ροστόβτον (2).
Ρουμανία	1	Γαλάζιο (1)
Γαλλία	4	Παρίσι (2), Le Puy-en-Velay (2)
Γερμανία	2	Τυβίγγη (1), Λειψία (1)
Μ. Βρετανία	2	Λίβερπουλ (1), Μάντσεστερ (1)
Η.Π.Α.	28	
Αυστραλία	1	Μελβούρνη (1)

Πίνακας 5: Συγκριτικός Πίνακας ανά περιοχή

ΠΕΡΙΟΧΗ / ΠΟΛΗ	1864 - 1900	1901 - 1940
Αθήνα	792	1573
Αλεξάνδρεια	37	202
Κωνσταντινούπολη	235	120
Κύπρος	10	45
Σμύρνη	64	42
Κάιρο	9	42
Κέρκυρα	42	32
Η.Π.Α.	0	28
Σάμος	4	24
Μυτιλήνη	7	15
Πάτρα	42	12
Οδησός	10	0
Ρωσία (άλλες πόλεις)	0	11
Θεσσαλονίκη	7	10
Κεφαλληνία	23	8
Χανιά	1	8
Ηράκλειο	1	7
Ζάκυνθος	49	7
Πειραιάς	11	5
Δράμα	0	5
Ερμούπολη	109	4

Πίνακας 6: Αναγραφές περιόδου 1900-1940

Ελληνική δραματουργία	2340	57,8%
Ξένη δραματουργία	1705	42,2%
Σύνολο	4045	

Πίνακας 7: Μορφή των δεδομένων

ΕΤΟΣ	ΑΥΤΟΤΕΛΗΣ ΕΚΔΟΣΗ	ΧΕΙΡ./ΔΑΚΤΥΛ.	ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ	ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ	ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
1900	43	5	—	—	5
1901	80	1	2	—	4
1902	52	9	—	—	3
1903	124	4	—	4	2
1904	43	4	2	6	6
1905	62	5	1	9	8
1906	32	6	—	13	3
1907	37	8	—	3	5
1908	66	10	1	10	7
1909	107	4	2	47	4
1910	67	12	—	24	6
1911	34	6	—	40	4
1912	57	4	—	40	7
1913	28	5	—	16	6
1914	29	9	1	19	8
1915	45	11	—	18	5
1916	64	8	—	26	5
1917	37	14	1	15	6
1918	9	14	—	11	4
1919	17	8	2	23	2
1920	41	12	1	31	3
1921	48	13	—	15	—
1922	42	13	—	15	52
1923	37	14	—	27	—
1924	69	21	6	47	4
1925	57	28	1	49	5
1926	34	19	1	52	9
1927	67	20	—	56	4
1928	29	13	1	41	7
1929	61	8	1	62	3
1930	91	14	2	127	3

1931	26	16	–	103	–
1932	25	23	–	70	–
1933	45	9	–	64	–
1934	50	15	–	30	1
1935	36	11	–	53	–
1936	36	10	2	44	1
1937	35	17	–	81	1
1938	73	6	–	72	–
1939	71	9	–	77	–
1940	39	7	1	8	–

Πίνακας 8: Σύνολο αναγραφών ως προς τη μορφή των δεδομένων

Αυτοτελείς εκδόσεις (Σύνολο)	1979	48,9%
Χειρόγραφα / Δακτυλόγραφα	445	11%
Εφημερίδες	27	0,60%
Δημοσιεύσεις σε περιοδικά	1448	35,79%
Δημοσιεύσεις σε ημερολόγια	146	3,60%
Σύνολο	4045	

Πίνακας 9: Σύγκριση αυτοτελών εκδόσεων

1864 – 1900	1901 – 1940
1531	1979 Διαφορά = 458

Πίνακας 10: Σύγκριση ετήσιων αναγραφών ελληνικής και ξένης δραματουργίας

ΕΤΟΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ		ΞΕΝΗ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ	
1900	33	63,4%	19	36,5%
1901	65	75,5%	21	24,4%
1902	41	65,0%	22	34,9%
1903	63	45,6%	75	54,3%
1904	45	75,0%	15	25,0%
1905	55	65,5%	29	34,5%
1906	29	56,8%	22	43,1%
1907	38	73,0%	14	27,0%
1908	65	69,8%	28	30,2%

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: 1900-1940

1909	102	62,9%	60	37,0%
1910	81	75,0%	27	25,0%
1911	52	64,1%	29	35,8%
1912	65	60,1%	43	39,8%
1913	40	74,0%	14	26,0%
1914	38	59,3%	26	40,6%
1915	44	56,4%	34	43,5%
1916	52	50,9%	50	49,1%
1917	42	58,3%	30	41,6%
1918	26	70,2%	11	29,7%
1919	29	56,8%	22	43,1%
1920	53	57,6%	39	42,3%
1921	50	61,7%	31	38,2%
1922	45	63,3%	26	36,6%
1923	44	56,4%	34	43,6%
1924	78	54,1%	66	45,9%
1925	59	43,3%	77	56,7%
1926	59	51,7%	55	48,9%
1927	63	49,6%	64	50,4%
1928	46	51,1%	44	48,9%
1929	74	55,6%	52	44,4%
1930	104	43,8%	133	56,2%
1931	46	31,7%	99	68,3%
1932	46	38,9%	72	61,1%
1933	54	45,7%	64	54,3%
1934	50	52,0%	46	48,0%
1935	54	55,6%	43	44,4%
1936	61	73,8%	32	34,5%
1937	99	63,4%	35	26,2%
1938	119	83,8%	23	16,2%
1939	96	62,3%	58	37,7%
1940	35	71,4%	14	28,6%

Πίνακας 11: Μεταφράσεις ξένης δραματολογίας

ΧΩΡΕΣ	ΑΝΑΓΡΑΦΕΣ	%
Αγγλία	161	9,44%
Αυστρία	64	3,75%
Βέλγιο	35	2,05%
Γαλλία	834	48,91%
Γερμανία	239	14,01%
Ελβετία	3	0,01%
ΗΠΑ	16	0,05%
Ιαπωνία	2	0,01%
Ινδία	8	0,04%
Ιρλανδία	29	1,70%
Ισπανία	24	1,40%
Ιταλία	139	8,16%
Νορβηγία	41	2,40%
Ουγγαρία	16	0,09%
Πολωνία	6	0,03%
Πορτογαλία	2	0,011
Ρουμανία	1	0,005
Ρωσία	69	4,04%
Σουηδία	15	0,08%
Τουρκία	1	0,005
ΣΥΝΟΛΟ	1705 Αναγραφές	

Πίνακας 12: Δραματικά είδη

ΕΤΟΣ	ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΕΙΔΗ						
	ΔΡΑΜΑ	ΤΡΑΓΩΔΙΑ	ΚΩΜΩΔΙΑ	ΚΩΜΕΙΔΥΛΛΙΟ	ΔΡΑΜ. ΕΙΔΥΛ.	ΛΥΡΙΚΟ Θ.	ΠΑΙΔΙΚΟ Θ.
1900	15	4	14	1	3	1	5
1901	15	8	25	1	1		6
1902	12	10	21	4	1		8
1903	41	12	38	3	5	3	6
1904	14	4	12				9
1905	26	10	9	1			10
1906	18	5	14		3		2
1907	29	5	9		1		3
1908	30	8	19	1		2	6
1909	33	9	22	1	5	34	14
1910	29	7	13	1	2	2	7
1911	25	4	11		3	3	3
1912	34	8	26		4	1	3
1913	17	7	5		1		1

ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: 1900-1940

1914	18	7	10	1	1	1	1
1915	18	4	9	1	2		1
1916	32	24	11		2		2
1917	30	7	5		2	3	
1918	15	1	6	1	2	2	
1919	18	3	9		1	2	3
1920	27	2	22				11
1921	32	6	12			2	4
1922	17	8	16		1	2	
1923	22	5	15	1			1
1924	26	13	34			5	3
1925	44	10	26	3		3	10
1926	17	7	45			1	48
1927	25	6	22				8
1928	20	6	8	1		3	3
1929	29	5	22		1		29
1930	26	5	37			2	3
1931	25	3	15			1	3
1932	21	1	24			2	1
1933	24	6	20			1	11
1934	28	3	20				16
1935	27	3	20				40
1936	24	3	20				24
1937	21	8	20			5	7
1938	26	4	16				12
1939	25	4	15				3
1940	14	3	5			1	3
Σύνολο	989	258	722	21	41	82	330

Πίνακας 13: Έκταση θεατρικών έργων

ΕΤΗ	ΠΟΛΥΠΡΑΚΤΑ	ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΑ	ΔΙΑΛΟΓΟΙ	ΜΟΝΟΛΟΓΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1900 - 1905	277	120	55	31	483
1906 - 1910	286	130	40	15	466
1911 - 1915	256	114	8	7	385
1916 - 1920	236	80	18	10	354
1921 - 1925	340	118	49	3	510
1926 - 1930	290	190	195	26	701
1931 - 1935	331	139	98	6	574
1936 - 1940	301	74	194	3	572
Σύνολο	2318	966	658	103	4045

Σύγκριση εκδόσεων – παραστάσεων

Όπως ήδη αναφέρθηκε, έχει γίνει προσπάθεια στην πλειονότητα των αναγραφών έκδοσης ή δημοσίευσης θεατρικών έργων να συμπεριληφθούν και τα στοιχεία της πρώτης παράστασής τους, τόσο για νεοελληνικά έργα της περιόδου, όσο και για τα μεταφρασμένα στην ελληνική έργα της ξένης δραματουργίας τα οποία παίζονται στην Ελλάδα κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο. Αντίθετα δεν καταχωρούνται πληροφορίες για παραστάσεις έργων του 19ου αιώνα που έχουν κατά κόρον παιχτεί επανειλημμένα, τόσο στη διάρκεια του αιώνα αυτού, όσο και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Μία πρώτη σύγκριση μεταξύ των εκδόσεων ή δημοσιεύσεων θεατρικών έργων και των παραστάσεων, μας οδηγεί στα παρακάτω συμπεράσματα:

α) Τα έργα που εκδόθηκαν για ανάγνωση υπερτερούν αριθμητικά των έργων που παίχτηκαν στη σκηνή.

β) Συνήθως προηγείται χρονικά η παράσταση και ακολουθεί η έκδοση του έργου με καθυστέρηση ενός έως τριών χρόνων. Ο κανόνας βέβαια έχει τις εξαιρέσεις του. Εντοπίζονται περιπτώσεις ταυτόχρονης εμφάνισης έργου στη σκηνή και δημοσίευσής του στον περιοδικό τύπο. Ενδεικτικά αναφέρεται το μονόπρακτο δράμα *Το εικόνισμα* του Ιωάννη Πολέμη που ανεβαίνει στη σκηνή για πρώτη φορά στις 27 Νοεμ. 1900 και δημοσιεύεται στο περιοδικό *Παναθήναια* (τεύχος αρ. 4) στις 30 Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς. Άλλο ένα παράδειγμα που αφορά στην έκδοση μετάφρασης ξένου έργου είναι η περίπτωση του έργου *Ο μαρκήσιος Προιλά* του Henri Lavedan που εκδίδεται μεταφρασμένο από τον Γεώργιο Τσοκόπουλο στις εκδόσεις Φέξη το 1903, την ίδια δηλ. χρονιά με την πρώτη παράσταση του έργου στο Théâtre Français του Παρισιού. Η χρονική διαφορά ανάμεσα στην έκδοση του πρωτοτύπου και την έκδοση της μετάφρασής του στα ελληνικά τείνει με τα χρόνια να μειώνεται.

γ) Παρατηρείται μεγάλος αριθμός χρονολογημένων καθώς και αχρονολόγητων εκδόσεων δραματικών ειδυλλίων του Περεσιάδη (*Γκόλφω*, *Μόρφω*, *Εσμέ*) και του Κορομηλά (*Αγαπητικός της βοσκοπούλας*) που αποτελούσαν επί χρόνια προσφιλή λαϊκά αναγνώσματα.

Οι επανεκδόσεις αυτές οπωσδήποτε συνδέονται και με το γεγονός της συχνής επανάληψής τους στη σκηνή τόσο στα συνοικιακά θέατρα των Αθηνών, όσο και στην επαρχία από τα περιοδεύοντα μπουλούκια.

Από τους εκδοτικούς οίκους της εποχής, ιδιαίτερη στήριξη στο θεατρικό έργο προσέφερε ο οίκος του Γεωργίου Φέξη με δύο μεγάλες σειρές του, την «Θεατρική Βιβλιοθήκη» που επόπτευε ο Νικόλαος Λάσκαρης και τη «Μελοδραματική Βιβλιοθήκη» που επόπτευε ο Διονύσιος Λαυράγκας. Εξίσου σημαντική συμβολή είχε η σειρά «Λογοτεχνική Βιβλιοθήκη» του ίδιου εκδότη.

Σειρά «Θεατρική Βιβλιοθήκη» εξέδιδε επίσης ο εκδότης Μιχαήλ Ζηκάκης, ενώ θεατρικά έργα εξέδιδαν επίσης οι εκδότες Ιωάννης Κολλάρος (Βιβλιοπωλείον της Εστίας), Μιχαήλ Σαλίβερος, Γεώργιος Βασιλείου, Χρυσόστομος Γανιάρης, Κώστας Γκοβόστης και Δημήτριος Δημητράκος.

Με την ολοκλήρωση του ανωτέρω ερευνητικού προγράμματος, ο αριθμός των τελικών αναγραφών αναμένεται να φτάσει τον αριθμό των 5.000 λημμάτων. Ως εκ τούτου θα υπάρξει ανάγκη τροποποίησης των ανωτέρω πινάκων που θα οδηγήσουν σε μερική αλλαγή των αριθμητικών δεδομένων και σε συναγωγή συμπληρωματικών συμπερασμάτων, που θα συμπεριληφθούν στην έκδοση του έργου.

Μπορούμε σίγουρα να επισημάνουμε πως πρόκειται για μια αρκετά προσεγγμένη μετάφραση. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, πως το έργο παραστάθηκε από το «Θέατρο της Άνοιξης» σε μετάφραση του Μισσίρ το 1982 και τη θεατρική περίοδο 1985-86⁴¹, κάτι που μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε πως η μετάφραση αυτή είναι ακόμη και σήμερα άξια λόγου.

Το έργο *Mina* σε μετάφραση Μ. Μπέζου ανέβηκε τη θεατρική περίοδο 1943-44 στο Εθνικό Θέατρο σε σκηνοθεσία Πέλου Κατσέλη⁴² και αναγνωρίστηκε σχεδόν από όλους τους κριτικούς ως μια επιτυχία του Εθνικού, τόσο ως προς την επιλογή του έργου, όσο και ως προς τη μεταφορά του στη σκηνή από τον σκηνοθέτη και τους ηθοποιούς⁴³. Σε μετάφραση Αιμίλιου Μισσίρ ανέβηκε από το «Θέατρο της Άνοιξης» το 1985-86 σε σκηνοθεσία Σάββα Χαρατοΐδη, ενώ ο γερμανικός θίασος «Die Buecke» παρουσίασε το ίδιο έργο στα γερμανικά το 1969 σε σκηνοθεσία Άλεξ φον Άμπεσερ⁴⁴. Καταφέραμε ακόμη να εντοπίσουμε το έργο αυτό ως ραδιοφωνική μεταφορά το 1967 σε μετάφραση Μήτση Κουγιουμτζόγλου, σκηνοθεσία Λάμπρου Κωστόπουλου και στους κύριους ρόλους τον Κώστα Καζάκο και τη Βέρα Ζαβιτσιάνου⁴⁵.

Τέλος το 2006 μεταφράζεται από τον Γιώργο Δεπάστα και ανεβαίνει στη σκηνή του θεάτρου Αμόρε σε σκηνοθεσία Γιάννη Χουβαρδά το έργο του Λέσσινγκ *Σάρα Σάμσον*⁴⁶, που άνοιξε το δρόμο για την μετέπειτα Αιμίλια Γκαλόττι στο Εθνικό το 2010 και δείχνει μια αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για το Γερμανό συγγραφέα τον 21ο αιώνα.

41 Φάκελος θεατρικών προγραμμάτων Θεατρικού Μουσείου αρ. 204.

42 Φάκελος θεατρικών προγραμμάτων του ΕΛΙΑ αρ. Α/2.

43 Βλ. το ψηφιοποιημένο αρχείο του Εθνικού Θεάτρου.

44 Φάκελος θεατρικών προγραμμάτων Θεατρικού Μουσείου, αρ. 258/Α16.

45 Το έργο βρήκαμε στο ψηφιακό αρχείο της ΕΡΤ.

46 Το έργο υπάρχει και σε έντυπη έκδοση: Gotthold Ephraim Lessing: *Σάρα Σάμσον*, Νεφέλη, Αθήνα 2006.